

איוס

3377ה

1948

אפשר כאן לחתוך את המתח בסכין. חודש יולי תמיד מחניק וחם. האוויר לא זז - השעה כבר קרוב לארבע והצללים החלו להתארכך אך בכל זאת עדיין קשה לנשום. אבני הבזלת של המגדל להטות גם המגע בטייח קירות הפנים של עמדת התצפית יבש ולא נעים. באור הישיד של השמש, כל הסוגים של הצהוב מקבלים אותו גוון, כך שממקום התצפית לא ניתן להבחין בשום סימן של מזוזה שם למעלה בגבעה. הרמה המאיימת מתנשאת ממזרח בשקט כבד - אפילו אולי מבשר רעות. קולות לא נשמעים בגובה שבו עליתי - על גג המגדל. וגם אין מה לשמוע - כל אחד מהחברים מתכרבל לו בעמדתו בצל - ככלב במלונתו, ומחכה לבאות. לא נהגנו כבר יומיים להסתובב בחוץ לאור היום. הקשר היחידי בין העמדות מסביב הן רק התעלות המפותלות בזיג-זגים. עומקן לרוב כגובה אדם אלא יש קטעים הפונים אל ההר. מיד כשמבחינים הסורים שם למעלה בדמות מסתובבת לה כאן, פותחים בצרורות מכוננים היטב. גם פצצות המרגמה מתחילות להתעופף לכוון. אתה שומע קודם מהגבעה את צליל היציאה, ו-5-6 שניות אחר כך טירטור הולך וקרוב מכון למעלה. אז כל אחד מכניס את ראשו בין כתפיו, ומחפש את הבור הראשון הקרוב יותר. ואז מתחילים ה"בומים" אחד אחר השני - לעשרות. הם מכסים את השטח יפה יפה מסביב. וכך חוזר חלילה כשנראה להם רק צל צילו של מישהו מציץ כאן אצלנו למטה.

הקשר הנוסף בין העמדות הם גם הטלפונים, באמצעות קופסאות העץ הפרימיטיביות שקבלנו לפני כמה חודשים מפיקוד מרחב הגליל, כולל מרכזיה מצחיקה, בעלת מפסיקי חשמל, המאפשרת רק לשני זוגות לדבר בו בזמן. בפיקוד קיבלו כבר מרכזיות משוכללות יותר, אלא אלינו הן טרם הגיעו. הענין כעת הוא איך לעביר את הזמן עד להתקשרות הבאה ב-18:00 כשחם, כשאין מה לעשות, כשאין לי גם מה לקרוא, וגם כשכולם במגדל הלכו לחטוף תנומה בין היריות עד ה"בום" הבא. מישהו, כנראה זר, נכנס לי למיטה במפקדה בקומת הקרקע, הסתובב לו לצד הקיר וכך אין אפשרות לראות מי הוא. ייתכן שזה החייל האחרון שנשאר כאן מהגדוד של "כרמלי". הוא בודאי עייף - מת ולכן בטח לא אני אבד עכשיו להעיר!

לא משנה לי. עוד מעט השמש תיכנס לבין כתפיו הרחבים של הר. אז צבע הנוף אצלנו ישתנה ויירגע ויהיה כבר יותר נעים להשקיף ממרומי מגדל הבזלת.

*

"בז-ז-ז..." - נשמע פתאום זמזום מתחזק, מלווה שריקה צורמנית, מטרידה. גוף ענקי, גדול וחד חלף באיזשהו מקום למעלה - גבוה. עמוד עשן לבן קטן היתמר כמה מאות צעדים בכיוון מזרח. "בז-ז-ז!" מחריש אוזניים קטע את השקט מסביב. הצצתי מבעד חריץ הירי שבקיר. פתאומיות הפיצוץ היתה כל כך מפתיעה ולא תאמה את השקט מסביב. "כוחותינו קיבלו כנראה תותח רציני, כי ההתפוצצות

היתה יותר חזקה מפצצת מרגמה... "חשבת' לתומי, כי הרי ברשתות הקשר קישקשו כל הזמן על תותחים שהבטיחו לספק לגזרה בזמן הקרוב. הפיצוץ נראה מעבר לגדר התיל החיצונית - כמאה מטר מזרח לעמדת ה- "פילבוקס" מבטון כבד מזויין.

"הכיוון לא היה טוב: הם חייבים להוסיף קצת טווח אם רוצים לפגוע!" חשבת'. עמדות הסורים השתרעו כ-200 מטר מזרחה מהגדר במעלה ההר. אך ידוע כבר, כי פגז ראשון אף פעם לא פוגע! בכל זאת נראה היה כאילו הפגז נפל רחוק מדי מהמטרות שבמדרון ממול... עם ציפיה ל"בוץ" שני, השתפר קצת מצב הרוח: "הנה הזלכים לתת להם מנה טובה הזים, לאחר המפלה שהייתה כאן אמש":

בערב הקודם נסוגו המחלקות האחרונות של "כרמלי" אשר היו עדיין בגדה המזרחית של החולה בכיוון המזח של יסוד-המעלה. הנסיגה עברה במזל גדול: עם הפלגתן של שתי סירות המשוטות האחרונות של הגדוד הסורים התעוררו והחלו מכסים את המים מסביב בפגזי מרגמה. חיילי הסירות נבהלו, קפצו למים וסירה אחת שלהם התהפכה. הציוד והנשק נפלו למים. לוחמים עלו לסירה שנותרה והחלו לחתור במהירות כדי לצאת מהטווח והתרחקו מבוהלים אל חוף המבטחים ממול. כך שלפנות בוקר יכולנו לעלות בשקט את הנשק מהים. החברים יישו הכל מיד, גיגזו ושימנו היטב. לכן כבר בשעות לפני הצהריים היו בידנו עוד כמה מקלעי "ברן" מצוינים, מרגמה נוספת 81 מ"מ,

עוד "בזה" אחת, כמה מרגמות 52 מ"מ. נוספות, כמה מקלעי MG34, הרבה רובים, כול תחמושת רבה. ביחד עם הנשק הצרפתי, אשר החיילים אספו בעמדות הסורים יום קודם - היה לנו כבר ממש ארסנאל משמעותי! רובים צרפתיים חדשים, קצרים וארוכים, מקלעי "שאטו", מרגמות 60 מ"מ. וחשוב

מכל - תחמושת בלתי מוגבלת בתיבות גדולות יפות סגורות ורבות מתאימה לכל הנשק הרב הזה! כך שאפילו לי כקשר, בנוסף ה-"סטן" שחתמתי עליו במפקדה ברא-פינה היו עוד 3 רובים שונים: 0.303 קנדי בעל כוונת חריר מדויק להפליא, צ'כי 7.92 חדש לגמרי שכנראה יוצר עבור הצבא הגרמני - עם סימן הנשר וצלב-הקרב. קיבלתי גם רובה צרפתי קצר, שהובא אלי מעמדות הסורים לפני יומיים, כולל ארגזים עם אלפי כדורים. התאספו אצלי מתחת למיטה כבר 4 ארגזי תחמושת לכל ארבעת הכלים, מסודרים כך, כי גם בחושך אוכל להבדיל ביניהם בקלות.

"רק שינסה משהו לכבוש לנו את המפקדה!" צחקו החברה. גם רימוני "מילס" היו לי, וגם סכין הקומנדו שחטפתי בזמנו מידי חבר עצבני חוצפן של "אירגון נוער הממשלה" הנאצי ליד הגימנסיה בעיר "לום" בבולגריה ב-1944 (שגם חטף מכות רצח בהזדמנות זו כשניסה לצבוט בישיבה השמן של בחורה חברה ב"ביתר" כמוני שהלכה לידי) והייתי אז רק בן 17!).

כמו שכבר הזכרתי, בין כלי נשק שהצלנו ממי האגם היה גם מקלע בינוני "בזה" חמוד - אוצר שלא יסולא בפז שהתאים לתחמושת הרובים שקבלנו רשמית, וקבלנו מספיק. אלא כאן היו שתי בעיות: א) התחמיש למקלע חייב להיות חזק יותר. ו-ב) כל "מומחי" הנשק שלנו שפירקו אותו בחושך כדי לנקותו, לא זכרו בדיוק איך עשו

זאת, לכן לא הצליחו להרכיבו מחדש. נשארו להם כמה חלקים מיונתמים על השולחן, אך המקלע לא רצה לפעול! את הבעיה הראשונה פתרנו בעזרת סירת המנוע כששלחנו כמה ארגזים למפקדה להחלפה. זה לא הסתדר כל כך קל, כי לא כל היחידות ציידו ב-"בנות" וגם לא רצינו שידעו על ה"שלל" שדגנו בים, אך היות והיה מחסור כללי בתחמושת רובים, העסק הסתדר לנו היו מספיק רובים מסוגים אחרים.

גם את הבעיה השניה פתרנו בסוף אתרי עמל רב. כינסנו כל "צוות המוחות" הטכני המורחב של הקיבוץ ומפסיפס החלקים הרכבו מקלע, אשר היה לו גם מראה לא רע ומאיים וגם נראה שמיש לפחות להלכה, כי למעשה טרם היתה הדמיונות לירות בו באמצע חשכת הלילה. זה לא היה הזמן המתאים לפתוח סיבוב חדש במלחמות המזרח התיכון בעזרת צרור ראשון דווקא על ידינו...

*

"הבום" השני היה צפוי. "תמיד יורים שלשה פגזים לטיווח" - חשבתי לתומי כי הנה זה השני. אך למה נפל קרוב יותר מהראשון? איכן התותחנים המעולים שבאו לנו מהבריגדה היהודית ממלחמת העולם השניה, שכל כך דיברו עליהם בראש-פינה? "הם עלולים להרוג לנו מישהו לפני שיצליחו לטווח אל סורים!" הפגז פגע לא הרחק מהנחל הזורם ליד "הפילבוקס" - 50 מ' בלבד בין הפגיעה למגדל. רוב הרסיסים עברו לי מעל הראש, חלקם ריסס את קיר מגדל הבזלת התלת-קומתי. חלק גם התפזר סביב ביבבה.

*

"הבום" השלישי בא כשקפצתי כבר לקומת הקרקע. בחיים שלי לא ירדתי כל כך מהר בסולם הברזל הצר הזה, שחיבר בין 3 הקומות כשהקומה ה-4 שימשה רק לתצפית. כי היתה זו פעם רק מרפסת גג בעלת פיתחי ירי מסביב ש נבנתה עוד בימי מאורעות 1936. אנו הוספנו מעל הקירות הקיימים תוספת גובה בטון משוריין וכיסינו מלמעלה בפחי גלים ועוד 2 שכבות שקי-חול. בשתי הקומות העליונות שוכנו חברים, 5-6 כל קומה כשבקומת הקרקע מיקמנו את מפקדת הנקודה, כשמפות וציודים מכסים את קירות חדר הקשר ותחנת עזרה ראשונה חילונית - כדרג ב' בלבד.

הפגז השלישי פגע במרכז דופן הבזלת המזרחי בגובה הקומה השניה, ממש קרוב לפתח ירי - דחב בפנים, הולך צר כלפי חוץ. הכל סביב הדדעזע. הפגז, חתיכה רצינית במשקל 25 ליטראות פגע באבני הקיר, ריסק את כל רימוני הלוחמים שהיו על מדפי פתחי הירי, וגרם לבלגן לא-נורמלי בכל הקומה. הפיצוץ העיף מבפנים את טיח הקירות ישירות לפרצוף דרך הפתח המרובע של סולם ברזל. הספקתי עוד לרדת את 3 המדרגות האחרונות בטיסה נמוכה עד לרצפה. התכסיתי פירווי טיח, פיח שחור ושברים מהקירות. ישבתי לי ממש בהלם מוחלט ודקה ארוכה לא הייתי מסוגל לשמוע ולראות מאומה.

העיקר - נשארתי בחיים! כבר אחרי הפגיעה הראשונה שנראתה לי כל כך לא מוצלחת, גמלה בי ההחלטה לעלות מיד על תדר הפיקוד וקללה עסיסית כבר מוכנה ולבקש התחשבות בחברים הישנים מסביב בעמדות בחוסר מעש ולהתחיל את

"הט-ר-ר-ר-ר" שלהם אולי קצת יותר מאוחר, עד כמה שאפשר. זה גם כנראה הציל את החברים, כי אף אחד לא היה במיטתו למעלה. לא נשמעו צעקות או גניחות מקומות המגדל.

קמתי בהירות אחר שהתאוששתי כמעט, ניערתי את הטיח מהבגדים ועליתי לקומה הראשונה לראות מה הנזק. הכל היה כאחר פוגרום. הטיח התקלף, פייח כיסה את הקירות, המיטות מרוסקות ואחד הסדינים גם החל בוור. כיביתי את האש שלא סיכנה דבר והתחלתי להבין את המצב ולקלוט מה התרחש:

(א) הסורים הם היו בעצם אלה שהפגינו!!

(ב) הם הצליחו לפגוע במרכז דופן המגדל בפגז השלישי!

(ג) התותחים שלהם לא מוצבים על הרכס הקרוב אלא יותר רחוק, כי לא נשמעה "ציאה".

(ד) יש להם כנראה תצפיתן (קת"ק) למעלה!

רצתי למרכזיה וחייגתי לכל העמדות. המא"ז לא היה במפקדה ולא היה עם מי להתיעץ מלבד לורי - הקשרית המחליפה. תוך כמה דקות הופיע מיכאל בריצה דרך מעבר התעלה המתחברת אל מקלט הביטון ממול, שהוקם ממש צמוד למגדל מצפון. המא"ז כבר היה מצויד במשקפת וניסה גם הוא כוחותיו לאתר את תצפיתן התותחים. גם כל המשקפות שהיו בעמדות סביב כווננו מיד אל רכס ההר.

הנה "אוזני-החתול"!

באמת בין שני הרכסים במרומי ההר נצנצו באור השמש זוגיות המכשיר - מכון הטווח של הסורים: שני זרועות ארוכות על תלת-רגל ושקבוצת אנשים, בוודאי קצינים, מצטופפים סביבו.

פקודות הטייח, תחמיש וירי הדהדו כבר לתוך אפרכסת הטלפון. לאחר פחות מדקה החלו שתי המרגמות 81 ממ: שלנו להמטיר מטען כבד אל על. כל מרגמה ירתה במכת האש הראשונה שלה 5 פצצות. מתוך חדר המפקדה זה נשמע דומה לניעור שטיחים פה קרוב לפתח הדלת. את היעף כלפי מעלה לא שמעתי. אך הפגיעות המדויקות של בחורים ראינו מיד! כולנו צפינו כלפי מעלה.

הלוחמים והלוחמות שלנו תפסו כבר מזמן מקומותיהם בתוך העמדות המבוצרות או בעמדות הירי של הנשק המסייע. הקנים מזמן הופנו מעלה בציפיה להתפתחויות.

*

ה"בום" הרביעי הגיע כשכל מכונית המלחמה הקטנה שלנו כבר פועלת במלוא הקיטור. הפגז נחת שוב על מגדל הבזלת אך הפעם למעלה. נפער חור בקיר הביטון המוגבה. הפגז עצמו התפוצץ בתוך מרפסת הגג הסגורה והעיף לכל הרוחות את הפחים הדקים ששימשו כגג ופיזר את כל שקיות החול שמעליו. גג לא תוכנן למלחמת תותחים מול צבא סדיר אלא רק נגד הכנופיות פורעים ערבים. שפשטו לפה ולשם, פתחו אש מהמארב על שיירות וירגו גם בלילות על הישובים. לפעמים גם בימים. העמדות כולן גם תוכננו רק לכך: חפירות בעומק 1.20 מ' בהאדמה השחורה מצופות פחים. עליהן מבנה קורות עץ וכסוי שורה, שתיים שקיות

חול. הן היו טובות רק בגד נשק קל, עד פגיעת פצצות מרגמה 52- ממ. על הגגון, לא ממש לפני פתחי הירי. הן לא היו שוות כלום מול פגזי ארטילריה צבאית. ביניהן נחפרה רשת מסועפת של תעלות-קשר מפותלות בעומק גובה אדם. הן הובילו גם אל בונקר המקלט המרכזי, אשר צויד כמרפאה עיקרית, כולל מספר מיטות לנפגעים או חולים לעת חירום.

התצפיתן (כלומר - אני...) מזמן כבר ירד כך שלא היו נפגעים גם בראש המגדל. גם הפגזים הכבדים לא הזיזו כלום למגדל הבזלת. השחורה. הפגיעות באבן גרמו רק לסטייה הצידה ושריטה כמעט לא מורגשת בגוון הסלע. כבר לא היה על מה להשקיף משם, כי כבר הכרנו את מיקום עמדות האויב כעל כף היד. ציינו אותם גם כאן על קירות המפקדה גם על גבי תצלום פתורמי רחב גדול מודבק לקיר שמול הכניסה. גם כשהיינו למעלה על הרכס יום קודם ראינו את הכל יפה ממש מקרוב! ידענו כבר את סוג ציוד שהן מכילות. ברובו כבר הובא הנה כאן למטה וחולק לעמדות או לבונקר המחסן כתיגבורת לנשק המסייע שהיה. לכן גם לא היה כבר צורך לצפות אל ההר. היה צורך רק להכניס ראש עמוק בין הרגליים, אם לא היה בקירבה מקום יותר בטוח.

התותח הסורי הפסיק את הירי לאחר הפגז הרביעי. כנראה קצין הסיווח שלו נפגע ושם לא רצו לבזבז פגזים לריק. אלא הנה התופת נפתחה מכון חדש: אש מרוכזת, מכל הנשק שהיה ברשותם, נפתחה בכל אורך הרמה שהתנשאה גבוה מעלינו. פצצות מרגמה מכל הגדלים, מקלעים כבדים ובינוניים, רובים. כנראה כל מחזיק נשק כלשהו למעלה קיבל פקודת אש: קליעים שרקו, פצצות החרישו את האוזניים. נשמעו שוב "בום"ים מכל עבר, מכל כיוון. פגזים שוב שרטו את קירות הסלע של המגדל, ניקבו את הצריפים, ריסקו את שמשות

חדר האוכל ושני הצריפים המסופים, שהקמנו לפני כשנה עם העליה על הקרקע. אחד אחד השני נהרגו לנו כל הפרות והכבשים, אשר שיחררנו חופשי בחצר, כי לא היה כבר איך להצילם.

הפגיעות ניקבו ורוקנו את מגדל המים בקצה החצר. אומנם די מי. שתייה סופקו כבר קודם בזמן לכל העמדות. היו גם הרבה מי-שתייה במלאי בכל הבונקרים. התגובה מצידנו לא איחרה לבוא. בכל הכלים הכבדים שכבר היו לנו נפתחה מקהלה מיללת ברעש מחרד, בירי מכון אל כל העמדות שעל ההר. אש הסורים התמעטה, אך לא פסקה. עמדות הסורים במעלה ההר - ליד הבית השחור, עין-טינה, באורך הרכס וקרוב יותר תחתיו - לאורך הדרך הפטרולים שלהם, ליד קבוצת התאנים מצפון מזרח, ובין הזיתים מדרום מזרח, התכנסו בענן-שגדול של עשן סמיך. הוא נע עם כיוון הרוח כלפי מעלה ההר, אל הפסגה.

*

גם אצלנו הכל תוהו ובוהו שלם. הכל מסביב מרוסק, הפוך, שבור, שרוף. גם פצוע ראשון - אצקו מהעיר סופיה, שהיה מדריך הקבוצה שלי בנוער. איש המנהיגות הצעירה המבטיחה, מלא מצץ ואידאליים לקראת הקמת המדינה. בילינו הרבה יחד בתנועת "החלוץ הצעיר" בבירה סופיה. נשמה טהורה ואמיצה. אלא חולה קשה בלב ולכן נשאר עוד פרק זמן בגולה לטיפולים ועלה ארצה והצטרף אלינו

לא מכבר. מבין אנשי הרוח והרעיון היחידים שהכרתו, ללא שום דרישות אישיות, צנע, איש ללא אינטריגות או איטרסים אגואיסטיים - הכל אצלו הלך בדיוק לפי ספר. בתקופה נשלנו קשה היה להאמין כי עדיין קיים אחד כזה. בקושי הצליחו להעביר את האלונקה שלו למרפאה דרך התעלות המפותלות. הוא היה כולו מרוסק מפגיעת פצצה של מרגמה, מנוקב, חתוך, מדמם. מטי החובשת פקרת אצבעות ואובדת עצות. הצלחת לתפוס במכשיר הקשר את תדר הפיקוד ודווחתי להם על הנעשה. ביקשתי להביא מיד רופא אל המכשיר. אצלו רוב הקשר הקווי אל העמדות פעל עדיין איכשהו, למרות נפילת הפגזים המסיבית. רשת החשמל על העמודים נהרסה לחלוטין. היו גם פיצוצים של צינרת המים, שלא נחפרה עמוק באדמה. קו הטלפון אל המרפאה הצמודה למגדל - רק 2 מסד. ההפרץ ביניהם, היה ממש חפור עמוק. לכן החובשת היתה מסוגלת לשוחם כמעט ישירות, בתיווך שלי, עם רופא הפיקוד. במקרה זה הוא היה גם מנהל המחלקה החירורגית באחד מבתי החולים במרכז הארץ וגייס לא מכבר כרופא מפקדת מרחב הגליל.

אלא כל מאמצי החובשת הטובה והמסורה, בסיועם של כמה חברים שהוזעקו מיד למרפאה, לא עזרו להשיב את נשמת הפצוע. הכרתו לא חזרה והוא נפטר. היה לקרבן ראשון במלחמתנו זו, עקובת דם בחורינו, כולם חברי הקיבוץ.

מכשיר הקשר עבד ללא ליאות כבר לאחר נפילת פגז התותחים השני. עלי לדאוג למלוי מיידי של המצברים הגדולים. המטען הנייד הקטן ממוקם בחוץ, בחסות חומת אבני הבזלת, שהקיפה את שטח הצריפים, ריבוע לא גדול של לא יותר מ- 50 על 50 מטר. המגדל בפינתו הדרום-מזרחית, לידו לאורך החומה המזרחית מאחורי בונקר המרפאה צריף חדר האוכל ובקצהו - מחסן המזון. לאורך החומה הצפונית - צריף מגורים. מצד הים, ממערב, עוד צריף מגורים של 4 חדרים. בפינה הדרום מערבית - צריפון מקלחת פחים גליים. במרכז החומה הדרומית הפתח חסום בקורת שער עולה - יורדת בעלת משקולת נגדית. דרך עפר הובילה אל מזח האבנים - הכל כ- 80 מטר מזרחית למגדל, כשכל החומה מסביב בגובה 1.20 עד 1.40 מטר. בגלל זה יצאתי שפוף, בזהירות מירבית ובריצה ככל יכולתי, אל מטען המצברים ואל המהומה שבחוץ. שכבתי לידו על הארץ, ליפפתי את החבל סביב גלגל ההתנעה וניסיתי להתניע במשיכה חזקה.

ממצב של כריעה על הברכיים. לא יצא כלום. בדיקת - ה- "משנן", הברזים, כבל החשמל. עוד משיכה. גם בפעם השלישית והרביעית - כלום. התרוממתי קצת לתפוס עמדת משיכה טובה יותר, - הפעם חזק ומהר מקודם. המנוע משתעל, מתחיל לגמגם. לפתע חשתי צריבה במרפק יד ימין אשר בלטה ללא כוונה מעל גובה החומה. דם פורץ משם בזרם חזק: כדור עבר וגרם לחתך עמוק, מקרין כאבים לאורך כל היד. אני סותם את החור באצבע, מתגלגל אל תעלת הקשר הקרובה אל המרפאה. הייתי "הפצוע" השני. אך זה לא כל כך נחשב, כי שם מתברר שהייתה זו רק שריטה עמוקה ותו לא. חבשו לי מיד את המרפק וחזרה אל חדר המפקדה.

ההפגזות והיריאות נמשכו יותר משעה אין לנו כרגע נפגעים נוספים. וגם תחמושת לא חסרה. המרגמות והמקלעים עובדים בקצב ובמרץ ומכסים את צלע ההר בענני עשן סמיך, מרססים את העמדות במרום ההר, אשר בקושי רק כ- 400 מטר רחוק מהחומה בצמרת הכנס. שם בודאי באים אצלנו כעל כף היד הכל מה שהולך אך הירי המסיבי שלנו לא נתן להם זמן רב להסתכל. גם אצלנו הכלים הכבדים מחליפים עמדות והחברה מפרקים, סוחבים ומרכיבים הכל ממקום למקום, בגיבה וריצה דרך התעלות, אשר החלו כבר להתפורר. כל פגיעה ישירה בדופן התעלה גורמת להתרחבותה למעלה ולסיכון העוברים דרכה על ידי גילוי מלא לעיני הסורים שמעלינו.

*

נראה מתקרב גם השלב מכריע. על מדרון ההר צצות דמויות כהות מאת עהה העשן, כאילו מתוך הסלעים הגדולים עצמם אחת, ועוד אחת ועוד כמה, עשרות! מאות! האויב מחליט להגיע כמה שמהר יותר אל סוף המשחק ומנסה לעשות פה לאור היום מה שגדוד 22 עשה אצלנו לפני שבוע באישון הלילה. חילים יורדים בריצה, בהתנועות בין האבנים וסבך הצמחים. הם באים וקרבים אלינו ממזרח - דרום מזרח. עוצמת האש מהרמה פוחתת. פגזים לא מתעופפים כבר כל כך בצפיפות ובמרוכז.

המא"ל מעביר מיד פקודה ברשת הפנימית אל מפקדי העמדות לעצור אש ולא לירות. לתת להם להתקרב כדי שניתן לכוון טוב. לא לבזבז תחמושת! וגם אז לא לפתות באש אלא רק לפי הוראה מפורשת של מפקד העמדה. בשתי עמדות יש מפקדות - באחת ברטה היפה והאמיצה ובשניה - מטי השחרחרות החביבה אשר לא מביישות את המין החלש ושולטות ביד רמה ועדיפה באנשים, ולא מורידות ראש תחת אש כבדה ביותר!

בעמדה סמוכה מוצבת כלוחמת גם דינה, ג'ינג'ית קטנה ומפולפלת, מלאת חיים ונמשים. היא שולטת נהדר על כל העניינים בעמדה והחזיקה את כולם על הרגליים גם שלא הייתה עדיין המפקדת במקום. הרובה שלה יורה ללא הפסק, טוענת מהר שוב יורה. אינה הפסיקה לירות גם תחת האש הכבדה ביותר.

ה"פילבוקס" היה עמדה יצוקת ביטון עבה, כולל הגג כפול ועליו כמה שכבות שקיות חול אשר בנינו בפינה הדרום - מזרחית ליד הגדר החיצונית. מרחק גדר זו מהחומה שסביב המגדל - 30 מטר נוספים ומוקמת מתיל דוקרני עבה וסמיך עם פתחים סמויים לצפון ולדרום. היא נוסקת לים החולה כאות "ח" בצפון ובדרום. פתחיה נסגרים ע"י מבני קרשים, מלופפים גם תיל וניתן להזיזם בקלות ע"י שני אנשים. פרצו בזמנו גם פישפש קטן בתיל לצד מזרח.

דרכו עברו החיילי "כרמלי" בעלותם באישון לילה אל העמדות הסוריות שעל המדרון. כיבוש זה היה קל מהמצופה, חיילי הצבא סורי נימנמו והופתעו לגמרי בשעת בעמדותיהם בשעת חצות. היה זה לילה אחרון לפני תום ההפוגה השניה - כפי שנקראו אז הפסקות האש הקצרות בחזית. הם הרימו מיד ידיים, נכנעו על המקום ונשקם הוחרם. נכבשו גם העמדות שבקרבת חירבת "דורוג'את", קצת דרומה ומול פרדס חורי, ממש קרוב אל משמר הירדן. אך עם השחר החלו הסורים

להמטיר על עמדות אלה הפגזה כבדה ביותר שנמשכה שעות במטרה לנסות להוציא משם את הפולשי הצבא שלנו, אך ללא הועיל. לקראת צהריים הם הביאו אל הזירה גם כמה טנקים "רנו" קטנים, אשר צלחו בצד דרום את הירדן במקום מים רדודים וצלפו ללא הבחנה לתוך בתי חולתא ואילת השחר. כעין צב-פלדה בעלי צריח גבוה, הם התתרוצצו גם על מדרון הנהר מתחת לכפר הערבי ופגעו בדייקנות פגז ועוד פגז לתוך העמדות שחילינו כבשו לילה קודם ממש בכינון ישיב בטוח של עשרות מטרים. חיילי "כרמלי" נטשו אחד אחר השני, התגלגלו ורצו כמסורפים במדרון אל הירדן כדי למהר ולחזור אל הקוים שלנו שליד פרדס חורי ממול. חופי האגם היו בינתיים כולם בידינו. עד עתה זה הייתה גיזרה זו שקטה ביותר. כדור לא נורה עד אז לעבר דרדרה עצמה מאז שהתחילו הקרבות בגיזרה.

עד אז כל חברי המשק ישבו בחוץ והשקפנו מרחוק - כמו בסרט קולנועי במשקפות וגם בעין בלתי מזוינת בהתרחשויות בדרום. הקרבות התנהלו רק 2 קילומטרים בדרום מזרח. ראינו איך חיילי גדוד 22 רצו במורד כפי שלא רצו בחיים. צרורות מקלע כבד של טנק סורי עקבו אחריהם קרוב-קרוב וקצרו בהם קשות. חלקם הגדול אמנם הצליחו להחליץ ולעבור בשלום בדחילו ורחימו אל הגדה המערבית של הירדן.

הצגת הקרב נמשכה שעות והתחיל להחשיך. בינתיים הסורים כבשים אחת אחר השניה מחדש את כל עמדות שנטשו בקטע דרומי זה. מהעמדות שמעלינו על הרכס פונו כל חיילינו לפי פקודת נסיגה, ששודרה ברשת באישון לילה. היא כללה את כולם, גם אותנו חברי הקיבוץ. דחינו אותה מיד על הסף. על קיצה של נסיגה זו כבר סיפרתי - התהפכות הסירה האחרונה, הוצאת הנשק מהמים וחלוקתו לעמדות. נשארו בס"ה כ-40 לוחמים במתחם הקיבוץ המבוצר הקטן, כל השטח - רצועת אדמה של 150 מטר עם הגב לים במערב - בסך הכל כ-200 מטר בין לגדרות החוץ כולל כל העמדות שבצפון ובדרום.

*

מעבר לגדר התייל הנחנו לבד מוקשים רבים, רצוע ברזל כמה עשרות מטרים. עבודת נמלים של לילות וחודשים - עבודה עצמית של אנשי המשק בהדרכת החבלן היחיד ביננו שעבר לזה רק קורס מקוצר עוד בימי הפלמ"ח העליזים והמאושרים. עד כמה שזכור היה זה דויקו ביטון, שבזמנים טובים יותר ריכז את גן הירק, אשר מלבד כשרונו כמוציא פרי מארץ - את פרות וירקות מצוינים, ידע גם להחזיר אליה בחזרה כל מיני קופסאות משונות ומכשירים. היו אלה מיני מוקשי נעל, מופעלים בדריכת אדם, מוקשים קופצים עגולים (קשורים בתיל אל יתד או סלע ממול ובמשיכתו ע"י רגלו של כל אדם עובר מיד קופצים לגובה הראש ואז מופעל המטען הראשי המפוצצו באויר בגובה הפנים) - כמו כן - גם מוקשים גדולים יותר נגד רכב, המונחים בתוך דרכי ושבילי העפר בצפון ודרום.

מחשבה רבה השקיעו מיכאל המא"ל ודויקו בתכנון מיקומם של כולם למקומות גם הנכונים וגם בטיחותיים עבור עובדי השדה. המרחק מצריף חדר האוכל עד המוקש הקרוב ביותר היה לא יותר מ-80 עד 100 מ. פיצוץ מיקרי יכול בקלות

לגרום לאסון כבד ביותר לא רק בימי מלחמה כל המוקשים הונחו לפי הוראות מפורשות של העורף, וזאת כדי למנוע פלישת כמפיות לקיבוץ. לעת עתה לא הסתובבו כאלה בסביבה הקרובה.

*

האויב כבר נראה יורד ומתקרב אלינו בזהירות רבה ודילוגים, נע לאט בין הסלעים והשיחים הרבים שצמחו על מדרונות ההר. הם התקרבו בינתיים לעמדות הקיבוציות והטווח הולך ומתקצר לעשרות מטרים בלבד. עם פיצוץ המוקשים הראשונים, החילי הצבא הסורי יוצאים מסבך הצימחיה ומקפצים מסלע לסלע ממש בגלגל - כדי להימנע מדריכה על מוקש או משיכת תיל בלתי נראה בתוך העשב. אלא כך הם מתגלים לעין מול נשקנו הדרוך, הממתין להזדמנות. פקודת אש קצרה פותחה להם שערי התופת. אנשינו יורים בכל הכלים. המרגמות של 52 ממ. פולטות פצצה לאחר פצצה בקצב רצחני. הבזזות הבינוניות קוצרות בטרטור מהיר, ארוך, חזק. מי שמנסה לרדת מעל הסלעים לתוך השיחים, עולה מיד על מוקש המחופר היטב, מאלה שהונחו בתוך השבילים הצרים המפותלים והמעברים. כדורים ורסיסים קוצרים בהם לעשרות. הבודדים אשר מצליחים להגיע בחיים בריאים ושלמים עד הגדר החיצונית - נהפכים על המקום למטרות נעות עבור הרובים והסטים של אנשי ה"פילבוקס" וכל יתר העמדות שסביבו. זעקות שבר קורעי לב עד השמיים. פה שם קמים בודדים, מדלגים בין המכשולים ורצים לאחור.

*

לאט-לאט פוסקות היריות. כאן ושם עדיין נופלות פצצות מרגמה בודדות. התותח שותק מזמן. בתוך העמדות שלנו - הקנים לזהטים. הרצפה כולה סוגים שונים ומשונים של תרמילים. עשן סמיך מכסה הכל. סרחון אבק השריפה שולט, מעורבב בריחות עץ וקוצים שרופים. בחוץ מסביב עדיין בוערים השיחים. מתחיל להחשיך. כל המערכת העילית של קו החשמל שלנו הרוסה. לא ניתן להתניע את הגנרטור שממוקם בתוך מבנה מזגן בשכבות רבות שקיות חול. כך וכך הרי אסור להדליק אור מחשש התחדשות חילופי היצי, הצליפות וההפגזות. בדמדומי האור האחרונים סוחבים כולנו ארגזי תחמושת ופצצות מרגמה מחסן תת-קרקעי. העמדות כמעט לא נפגעו, מלבד התמוטטויות קלות ל אדמה ליד הכניסות ושקי חול שנקרעו מעל גגות. נפגעים נוספים למזלנו אין. פה ושם שריטות קלות מרסיסים שנחבשות מיד כבר תוך קרב היריות.

*

חושך מוחלט עוטף הכל. כדי ללכת חייבים לגשש בידיים וברגליים. להיזהר גם מהאודים הלוחטים וקרשים בוערים בין הריסות. הברזלים בולטים באמצע השבילים, פגרי חיות הבית המפוזרים בכל. מלאכה מרובה ממתנה לכולם - לא הולכים לנחת. השומרים יוצאים אל נקודות הטרפה ליד הגדרות. בנים העמדות נשארים צופים תורנים בודדים. כל היתר סוחבים, מתקנים, ממלאים שקי חול באדמה השחורה התחוחה. אנו - אנשי המפקדה, מחליטים לבצר בהזדמנות זו את דפנות המגדל מבחוץ. הפגזים אומנם לעת עתה לא חדרו מבעד לקירות, אך מי

יודע מה ילד יום? מגלגלים זסוחבים אבנים וסלעים, בונים חומה בעובי של מטר וחצי מסביב קומת הקרקע עד לגובה של 2.5 מטר. אבן ליד אבן, אבן על אבן. כבר הייתי התנסיתי בסחיבת סלעים עד מבנית המזח ליד החוף. בשעתו גררנו לשם אבנים והסלעים שנאספו בעת סיקול שדות הפלחה בצפון ובדרום. אז הצלחנו לפנות כך רצועה טובה של 200 מטר אדמה עבור גידולים שונים צפונית לגדר, רחוק לרגלי תל הזיתים הקטן שהגיע כמעט עד קו המים בהמשך טבעי של ההר. חלקה יפה, שפרותיה הצלחנו לקבל ולאסוף לצערנו רק עונה אחת. ריחו המשכר של החציר באביב היה נישא עם רוח המערב אל תוך החצר, יחד עם ביחוח פריחת הזיתים מהתל. היו ימים שלא שוכחים עד מהרה של שקיעת שמש אל ההרי הגליל ממול, המיית גלי ים חרישית של החולה בשעות אחר צהריים מאוחרות, געייה רחוקה של עדרי תאו שרעו אי שם בין קני הסוף בצפון ליד שפך נחל דבוריה. ימים אלה כבר לא יחזרו. הרס, גועל וסבחות שוררים סביב כעת. לא תחזור בקלות שלונות הימים השקטים שלפני פרוץ המלחמה, ריח הפרחים והשיחים הקוצניים לחים מגשם אביב. את לחקות הברווזונים הקטנים חמתאספים בבוקר בין קני הסוף סביב המזח. את ביחוח פרחי התפוזים באביב מכונן פרדס תורי בחוף ממול המגיע אלינו עם כל משב של נח קלילה הנושבת מוקדם בבוקר מעל פני האגם. את רסיסי הדגיגים הקופצים מעל המים עוד בדמדומים עם הבך קרני החמה הראשונים. עולם גדול ויפה זה כנראה עבר וחלף עבורנו. מי יודע מה יביא לנו המחר אחרי האש והתופת שהתחיל כיום קייצי יפה חם והסתיים כגיהנום אש עמוק וקשה...

רשת הקשר של הגוש עובדת ללא הפוגה. מתחתי כבר אנטנה חדשה מראש המגדל אל מערב. ניסיתי לכוון לכיוון של ראש פינה, בחושך המוחלט של לילה ללא כוכבים ועשן. המכשיר מטרטר כל היום בקצב רצחני ורצוף יותר מ-12 שעות. המצברים התרוקנו והם כבר במצב רע עד גרוע. סירת המנוע חוזרת כעת מהחוף המערבי וממנה יורדים גם מאנשי הקשר מחולתא מצוידים עם מצברים טריים כולל זוג נוסף להחלפה. הם מביאים לי גם אנטנה טלסקופית חדשה, כי שלי נחתכה כבר בשעת היריות הראשונות מאיזה כדור תולף. החצי התחתון הקצר הספיק רק בקושי עבור מכשיר הגדול הזה (MK-II - 19) כדי להתגבר על טווח הקילומטרים הספורים להגדה ממול. אני מאזין וקולט דיווחי תחנות שכבר משדרות בקדחתנות: "משמר הירדן נפלה, מכשיר

הקשר שלה נפל לידי האויב יחד עם מערך הקודים ומרשמי קשר הסודיים שהיו שם בתחנה. הסורים כבר מנסים לעלות לנו על התדר ולענות תחת הכינוי של התחנה, אך אנו מזהים כב, כי אלה אינם הקולות המוכרים. התרגיל השקוף מתגלה ומיד עוברים לפי הוראת המרכזת אל ערוץ חילופי ותחת שמות אחרים. קשרי האויב לא יוכלו למצוא אותנו בין בלגן השידורים ללא המידע המוקדם שבהוראות הקשר לשעת חירום המעודכנות. ברשת הגוש כולנו זאבי קשר מנוסים וותיקים. הרוב עברנו כמה תהליכי קידום צבאי ומקצועי ותוך כדי לחימה בין שורות אנשי הפלמ"ח

או היחידות השונות של ההגנה המרחבית. היו בינו שיקבלו הכשרה כקשרים עוד בזמן תקופת המנדט הבריטי, כחיילים בצבא הבריטי או כימאים בצי הסוחר.

*

המתח אצלנו בינתיים יורד. עם אור ראשון כולנו נופלים מהרגליים, אך מוכנים לבאות. החברים סועדים את ליבם, שותים, מצטיידים מחדש. חלקם מספיקים אפילו לנוח קצת. אלא הסורים לא עוזבים כל כך בקלות. בהישמע רעש חלש ביותר מכיוון המחנה, כלומר נפל לך משהו מהידיים על הארץ, הם פותחים על המקום. בירי מרגמות. אנו שומעים רק יציאות דקה שקט. אלא אנו הרי לא נולדנו אתמול! כל אחד רץ מהר לתוך התעלה הקרובה או לתוך בור כלשהו פעור בשטח. לאחר שניות ספורות מופר השקט ומגיעות הפצצות, בחבילות של 5-6 ושוב קודחים חורים חדשים באדמה סביב. וכך חוזר חלילה כל רבע - חצי שעה. סירות המנוע מפליגות מיד אחת אחר השניה מהמזח בשקט מוחלט, סמרטוטים קשורים למשטמים, כדי להשתיק כל רעש אפשרי. הן מתרחקות בחתירת ידיים איטית עד למרחק סביר של מאות מטרים אל הים ורק שם מותר כבר להתניע מנוע. עם הישמע רעש המנוע - הפצצות שוב מתחילות לעוף. אלא הטווח גדול והתפוצצויות כבר לא יכולות להזיק. כך מתנהלת התחבורה הימית כל הלילה ללא הפסק. מפקדים מהפיקוד באים לסקור את המצב. שוב חוזר פיקוד העצה - לקחת את החפצים ולהסתלק אל העבר, אל חוף מבטחים...

אך איך עוזבים בית, שבנית במו ידיך, בזעת אפך כשגם ציפוריך אפילו נשרו בסיקול הסלעים? כשדמך ודם חבריך השקו את חצריך? וראה זה פלא, דווקא לאחר יום כזה כולנו נחושים מתמיד, כי נצליח להחזיק פה מעמד עד סוף המערכה. הובטח לנו סיוע ארטילרי וסימנו לנו כבר נקודות ציון חדשות על תצלום הרכסים במזרח, נקודות תצפית ותורפה אפשריות של האויב, מטרות, אליהם יש להפנות את אש התותחים שאולי תבוא לנו לעזר, לכל מקרה ומקרה יחודי, כולל נקודות כינוס למפקדה קדמית משוערת וכו'. השתדלנו לעשות עבודה יסודית בכל הנושא. ויעבור לילה ובוא אור יום שני.

*

קו הרכס במזרח כבר מצטייר על רקע שמי הדמדומים ברור יותר מדקה לדקה. כוכבים לא הצלחנו לראות הלילה ואם היו - הם נעלמו באור ראשון. לעת עתה הכל שקט. יותר משעתיים המזה של המרגמות השתתקה. צרורות ממש לא שומעים יותר, מזמן לזמן פולח כדור זהר את החושך. הצלף שעל הרכס למעלה מחפש כבר באור הבוקר של הבוקר את קורבנותיו בין המתגנבים מבעד תעלות הקשר אלא כתוצאה של הטווח הגדול אינו פוגע במטרה.

הצלחתי לסיים רק לפני כדקה החלפת קו הטלפון הרבים שנפגו בשטח החצר, במיוחד בכיוון העמדות שבדרום. ברוב השטח לא נחפרו בכלל תעלות וכל חוטי הטלפון הונחו בזמנו גלויים פורענות על האדמה ונטחנו עד דק בהפגזות. חסרים קטעי קו ארוכים ולכן נאלצתי להניח מיד במקומות אלה כבל חדש. אני מחברו אל הקצה הקרוב, מגלגל לחבילה וזורק ממול אל עברו השני של שטח החצר הגלוי לעין. משתחל דרך התעלות מסביב בעיקוף ענק אל העבר השני,

מחבר קצה לקצה אל המשך. מוודע קשר אל המרכזיה שבה יושבת כעת לורי
בחדר המפקדה. ושוב חוזר חלילה אל הקו המנותק הבא עד שש בבוקר הספקתי
גמתי לתקן הכל לפי הספר. כעת הזמן לחזור ולנות טיפה על מיטת השדה במגדל.
השמש המאחרת כבר משקיפה מעל הרמה זקרייה ומסנוורים מכון הרכס
ועמדות הסורים.

*

לפתע נשמע טרטור חזק ביותר של מטוס מכיון ההר. והנה אחד ועוד אחד. מולנו
חגים שני מטוסים חד-מנועיים, מנמיכים טוס מעל ההר בכיוון כאילו צפונה, אך
בהגיעם ממש אל קו שעה-12 (צפון) הם מתפצלים. אחד ממשיך דרכו אל הים
בזמן שהשני פונה תפנית חדה ישר אלינו ויורד נמוך-נמוך. מין
ציפור צהובה גדלה והולכת. כשהוא רק כמה מאות מטרים ממול, אנו כבר שומעים
מטח קליעים חזק הפוגע בפחים הקרועים והמעוותים של גגות הצריפים. הוא מבצע
סיבוב נוסף ומנמיך ממש מעל הראש, לא יותר מגובה של כמה עשרות מטרים.
ומכאן ממריא פתאום מעלה בקשת חדה שמאלה חזרה אל ההר. גם המטוס השני
מבצע פרסה ומתקרב מכיוון צפון. מקיף בהקפת מעגל רחב סביב מתחם המשק
וצולל מולנו בנחישות - ממש כמו הראשון. שוב נשמע כבר מרחוק טרטור
המקלעים. אך הפעם הכל מלווה מיד גם בכל תזמורת כלי ההקשה הרבים שלנו. כל
מי יש בידו נשק פותח באש ויורה לעברו. אחד החברים מרים את קנה בזה הכבד
על כתף וחברו ויורה כלפי מעלה ללא החצובה. המקלעים יורים מהמותן, הרובאים
מהכתף. מיכאל העומד ממש לפני יורה עם תמ"ק ה"טומי-גן" 0.45 שלו צורות
ארוכים וגומר מחסנית. לפתע מופיע שובל עשן שחור קטן בקצה זנבו של מטוס
הקרב. הוא אומנם ממשיך בקו דרום מערב ונעלם בין עצי פרדס חורי בחוף שממול.
מטוס "הספיטפייר" הראשון (מיד הכרנו אותו כאחד ממטוסי מלחמת העולם
השניה) חוזר ומסתובב מעל ההר שבמזרח ומתקדם במהירות אלינו מצפון. אך
הפעם אנו מצליחים להבחין תחת גחונו בפצצה גדולה ומאיימת. הוא משחרר אותה
קרוב לריבוע חומת החצר. גוף כהה ונוצץ מתנדנד ממש אלינו וחוזר בכוח לתוך
האדמה - מטר לפני דלת הכניסה למגדל, לתוך התעלה המובילה אל בונקר
המרפאה...

הזמן כאילו עומד מלכת. באותה שניה ממש מופיע מא"ז שלנו בפתח המגדל,
לאחר ששמע את החבטה בקרקע לידו. תוך שניה הוא מבחין בזנב הפח התקוע
צמוד לדלת הפלדה ותוך שניה נוספת הוא כבר מתגלגל
לתוך התעלה העמוקה שלידנו. כולנו שוכבים עם הראש עמוק בקרקע, האוזניים
אטומות והעיניים קרועות לרווחה.

"בום" אדיר מעיף את כולם אל פתח מקלט המרפאה בערמת גופות אחד על
השני. הפיצוץ החזק מעיף עד גובה המגדל את אדמת הבור שנפער בקוטר שמעל
5-6 מטר, קורע את מסגרות החלונות של הקיר הצפוני מתוך ומפזר רסיסים גדולים
למרחק עצום, חלקם נתקעים גם ממש ליד מקום הנפילה. גשם רגבים וחלקי סלע
יורד עלינו ללא הפסק. העשן מתפזר ואנו רואים את המטוס מתחיל בסיבוב שלישי.
אין כבר זמן לירות אלא רק להמתין בשקט ולקוות רק לנס, כי האיום כבר יגיע לסופו

! המטוס נשאר לבדו במערכה ומרסס שוב בקליעים רבים ברעש גדול את ריבוע
החצר הקטן. הנה מטיל פצצה נוספת אני נמצא עדיין בתעלה המחברת את מקלט
המרפאה אל מקלט העפר הקטן שלי, בכיוון חדר האוכל. אינני יכול לעקוב משם
עד סוף נפילת הגוף השחור המבריק של הפצצה והוא נעלם לי מהעין מאחרי שורת
הצריפים. אני שומע רק את המכה ההמומה בקרקע כעין רעידת אדמה קלה. מה
קורה? מה עם הפיצוץ? עוברות עוד שניה ועוד שניה, אך כלום לא קורה! עוברת
חצי דקה! אמש הזהירו אותנו מן הפיקוד מפני פצצות העלולות להתפוצץ לאחר
השהייה של שלושים שניות. עוברת עוד דקה, עוד שתיים וכלום - אין פיצוץ. איכן
היא נפלה הפצצה?

אני רץ מהר חזרה למגדל. קומת המפקדה מהומה רבתי אך אין בזקים ממש.
הטיית התקלף מהקירות פה ושם, עשן וריח חזק של אבק שריפה. אני בודק את
מרכזיית הטלפונים. מעמדה מספר 2 בגזרה הצפונית מודיעים: "אנו רואים מכאן
זנב פצצה רק 5 מטרים מהכניסה, תקוע באדמה ממש בתעלת הקשר!".
אני מעביר הוראת פינוי מידי. "כל אנשי העמדה רוצו מהר לעמדה מספר 3!"
(הקרינה יותר לכיוון הדר). הפקודה מבוצעת בזריזות. מפרקים וסוחבים גם את
מקלע בזה למקום החדש, מרכיבים אותו במהירות הבזק בתוך התעלה עצמה ליד
כך הירי. לאורך כל תעלות הקשר, בין כל שני פיתולים, חפצים כוכי ירי בעלי
מדרגה פנימית עליה ניתן לעלות מתוך התעלה, להשקיף לסביבה, לירות בעמידה
ולצפות אל האויב.

אחר דקה מצטרף שוב המקלע אל תזמורת הכלים אשר לא מפסיקה לנגן. אני
זוחל בזהירות בכיוון הזנב ומנסה להבין פשר החידה. איפה הפצצה ולמה
היא לא התפוצצה?

*

שוב משתרר שקט זמני הממשיך יותר מהקודם. לפי מה שאנו מצליחים להבחין
מכיוון רכס ההר, אין בכוונת הסורים בינתיים לחזור על ניסיון כיבוש נוסף. כך הם
נותנים לנו די זמן להתארגן מחדש להדיפת ניסיון דומה. שוב כולנו סוחבים ארגזי
תחמושת, לאן שחסרה, ובמיוחד פצצות מרגמה. אלה עבדו קשה, תוך החלפת
עמדות אל אלה שהוקמו יותר לערף, יותר קרוב אל חוף הים. שם הן גם מוסתרות
בין קני הסוף והגומא. המרגמות לחלקיהן כבדות
אך יש להעבירן לעתים קרובות, למנוע איתור מהיר והשמדה. מאידך אין אנו
נותנים לתצפיתנו הסורים מנוחה עם הופעת ה"חתול" על ההר, כמה צורות
ופצצות מכוונות היטב מחסלות שם כל חשק להתגלות ולהופיע.

*

הנה שוב צורות מלמעלה אל מישהו, שלא זהה. עוד פצצות מרגמה שוב
מתפזרות מסביב. ושוב 2 פגזות נותח; הפעם ללא כיוון מדויק. אין לנו עדיין נפגעים
מספים, מלבד כמה שרוטים קל. הפציעות לרוב הן רק מרסיסים שנפלים חופשי
מלמעלה ומאבדים את כוחם ורק הפיגמיהם הנחזות גורמות נזק קל.

*

המטוס שב אלינו אחרי שעתיים, נראה אחרי תידלוק וחימוש, הפעם ללא בן זוג. הוא מופיע כמו קודם ממרחק מעל הרכס ומנמיך טווס. ההר ממש קרוב לכן זה לוקח לו שניות בלבד מרגע ההופעה ועד הטלת המסען. וכמו תמיד הוא גם מרסס בקליעים את המחנה. סיבוב חד שמאלה וכבר חזרה הביתה! כל שעתיים, שלוש וחוזר חלילה. אותו סיפור, אפילו ללא שינוי הכותרת! פצצה פה פצצה שם, ללא כינון, ללא כיוון. גם פצצות מרגמה וצרוחות מעמדות הרכס היותר צפוני (מסווח של 700 מטר) והשקט חוזר כמו שעון, בהמתנה ליעף הבא. יש לנו שוב קצת זמן לצאת בהידות החוצה, לנסות להינפש וגם לראות מה העניינים. בשעות ההפצצות השתדלתי לשהות תמיד, עד כמה שניתן, בין קירות המגדל, הנראה חזק ומוגן מספיק.

הפעם תפסה אותי הפצצה לא צפויה קרוב לעמדה 6 מדרום. בדיוק כשעברתי בריצת אליפות את השטח הגלוי והספקתי לקפוץ לתעלה שליד הנחל הדומי. שתי פצצות נפלו אחת ליד השניה, במרחק של 100 מטר מהמחנה ממש באמצע השדה החרוש. "מה יש להפציץ שם?" חשבתי לי, אך לא מצאתי הסבר מניח את הדעת. הפעם כמו תמיד אחת מתפוצצת והשניה לא. הסטטיסטיקה אצלנו בנושא לא מגיעה אפילו עד 50% כן - 50% לא. עשרות פצצות לא התפוצצו ותחבו עצמן עמוק לאדמה. רק הזנב נשאר בחוץ מפוזרות ברחבי המחנה הקטן. אנו כבר לא חוששים מפיצוץ מאוחר, אלה רק מהכדורים התוהים, היכולים לגרום לאסון, כי פגיעת מקרית של כדור בפצצה יגרום גם לשרשרת פיצוצים. בשטח המחנה הקטן נחים בשלום עשרות נפילים של פצצות מסוסים, פגזי תותח ופצצות מרגמה. היום נוסה לערוב. בגלל הדי היריות התקשיתי כבר בשמיעה - צפצופי אוזניים, עיני כואבות מעייפות, הבגדים נדבקים לגוף. יומיים לא ראיתי מקרוב מקלחת. אבק, זיעה, פיח חיפוי זקן לא מגולח עושים את כלנו לתאומים. ניתן לזהות את החברים הרצים שפופים בתעלות רק לפי הריצה או צבע הבגדים... חשיכה מוחלטת שולטת כבר סביב, לא ירח ולא נצנוץ קטן של אור.

*

אני יוצא עם מיכאל לאיתור הפצצות שלא התפוצצו ולנסות לסלקן מהשטח. קרוב לעמדה מספר 2 מתגלה הזנב שדווח עלינו הבוקר, תקוע בדופן התעלה. אנו מושכים אותו החוצה ומתחתי מתגלית הפצצה המבריקה, 30 סמ. קוטר, כחצי מטר אורכה. אנו חופרים בהירות מסביבה באתי החפירה הקטנים וגם באצבעות, מפנים רגבים וחצץ וזהרים לא לגרום למפולת או פגיעה כלשהי בפצצה עצמה. בכוחות משותפים מניחים אותה על האלונקה, משקלה 50 קילו. אחר כך נוטשים את מבוק התעלות קרוב לים ומניחים אותה ממש ליד המים - רחוק מהמזח. אנו חובשים למקרה זה גם קסדות פלדה אלא מה כבר היא תוכל לעזור לנו במקרה של פיצוץ לא מתוכנן? אולי בעזרתה יוכלו לזהות אותנו. כי רק לפי הקסדות ניתן להכיר מי חבש מה.

*

בבוקרו של יום מאיר אותי על מיטת השדה המפקדה, כמו כבר בכל יום זמזום מסוסים מתקרבים מלווה תוך שניות ב-"בום" כפול של שתי פצצות ראשונות לאותו

יום שיגרת - ממש כמו כל הימים שחלפו שוב 2 סרק מתוך 4 - אתמול בצהריים הפתיעו אותי 2 המוטוסים בדרכי אל "פילבוקס". כשהייתי עשרה מטר מהחומה הופיעו שניים כאלה במטרה להטיל פצצות. אני שוכב לי בעומק התעלה וראה באימה איך 4 הפצצות הנפלות מגובה נמוך ישר אלי. כך זה היה נראה מעומק המסתר שלי. כל ה- 4 מסודרות בשורה, מתנדדות קלות באוויר ומתכוונות במהירות מסחררת אל קטע התעלה שבה אני שוכב. אני מכניס את הראש לאדמה וממתין לפיצוץ. מרגיש בבירור את המכה בקרקע פה בסביבה - ארבע רעידות האדמה קלות. הפצצה הרביעית אני ממש רואה, שניה אחרונה לפני שהיא נתקעת אל תעלת הקשר מטרים ספורים לפני העיקול. הזנב נשמט ומשאר סימן אילם למקום הנפילה. אני בלחץ איום אך כלום לא קורה. 4 פצצות ואף אחת לא מתפוצצת! לדעתי הטייס בודאי משתגע מכעס!

אחרי עבור הזעם, אני מעז להתקדם ולהציץ. יתר השלוש גם תקועות הלאה בתעלה בהמשך חייבים להוציאן. אך אין בעיה - הפסקתי כבר למפחד מפצצות שלא התפוצצו!

אם רדת החשכה אני גורר לבד אחת כזו אל מאחורי המגדל. באור פנס קטן בעזרת מברג, פלייר ופטיש מפרק את מרום הפצצה, המורכב באמצע צד: קופסה קטנה עגולה, מולבשות עליה 2 טבעות TNT ופצץ קטן בקצה. כל הקופסה הקטנה הזאת ממולאת יציקת זפת. על ידי טבילה ברסיר מים רותחים הזפת נמסה ונוזלת החוצה. כעת המנגנון גלוי. שני מגעים חשמליים להפעלה בידי הטייס וקפיץ קטן המצויד במשקולת, נותן את המגע הסופי במכה בקרקע. אם המגע כוון לפיצוץ מדי, תיגע המשקולת בקפיץ. החשמל יגיע מקבל צמוד שיפעיל נפץ קטן. אם המגע כוון למצב השניה, הנפץ יצית פתיל של 10 סמ' והפצצה תתפוצץ לאחר 10 שניות וכך תספיק לחזור לעומק האדמה. כל זה בתנאי שיש כאן קבל! אך איפה כאן הקבל? אני שולף במקומו חבילה ביר עיתון קטנה ומקופלת שבחסה לתוך החלל הריק. ניתן עדיין לקרוא את הכתב הגרמני, גם לראות את צלבי הקרס על המוחתמים על כל חלקי הפצצה. פצצות אלה היו פעם של "מסרשמידט", שלל מלחמת העולם השנייה. כנראה שנעזבו בסוריה עם נסיגת הצבא הגרמני. הפצצות הורכבו כנראה ידי פועלי כפיה, אולי אפילו יהודים. והפועלים הכניסו הנה גזרי עתונים במקום קבלים לחשמל! זה היה המזל הגדול שלנו, הסיבה שרוב הפצצות לא התפוצצו. אם לא - היה נגרם נזק וקורבנות פי כמה! אחת אחר השניה אני מפרק את הפצצות. שהערמנו ליד הים. מאות ק"ג ש של חומר נפץ. מחלקן אני מפרק גם את המכסה האחורי ומגרד מבפנים את ה-TNT הצהבהב, שיהיה...

*

השעה כבר עשר. לאחר היעף האחרון של זוג המוטוסים, מלווה תמיד גם בפרץ צרורות ופצצות מרגמה מכיין הרכס; משתרר שקט. קיי הטלפון לעמדות הדרום שוב קרועים וכמוכן - מוטלת עלי שמירת קשר תקין ורצוף אל הלוחמים כדי שיהיו תמיד עם אצבע על הדופק ולאפשר להגיש להם עזרה מידית וגם כדי להשלים להם מה שחסר. הקשר מהווה מרכיב ראשון במעלה בשליטה על מוצב.

שוב אני לוקח חבילת חוטים חדשים וכלים, ויוצא לתיקונים. לורי נשארת ליד המכשיר האלחוט והמרכזיה. לבחורה זו יש טוח והתמדה בלתי נלאים. כמוני גם היא לא ישנה לילות שלמים, סוחבת אבנים מותחת חוטי אנטנה, שומבת על קשב הצוף של 24 שעות, האזנה מתמדת והתקשרות כל רבע שעה לבדיקת "מצב התומר". העורף אינו יכול לעזור הרבה. הנה מראשית המתקפה לא קבלנו לסייע אפילו פגז מיסכן לרפואה. הבטיחו והבטיחו חגיגת תותחים מהעורף ואין. או הם עסוקים בחזיתות האחרות, או שכלל אין תותחים בנמצא. גם אישית טרם ראיתי תותח צה"ל בסביבה הקרובה.

אני מתקדם שוב לאט בתעלה ההרוסה כבר למחצה אל עמדה 7, עובר בקפיצות את השטח הפתוח וממשיך. החברה שבעמדה נחים לידה בתעלה ליד הפתח. הראשון שנראה הוא סבו רחמים הממושקף מסופיה. בחור בציני, אידאולוג ותיאורטיקן. איש שלא נרתע מהתנצחויות בכל נושא, אוהג וזיכוחים לשעצמם. אני רואה אותו מפרק סטן לגורמים, מנקה, משפשף ומנסה להרכיבו מחדש. יושב בנחת ושלווה על המדרגת הירי שבפינת התעלה.

פתאום שומעים מכיוון הבר כמה "יציאות" חלשות של מרגמה! מיד כולם מתישבים על קרקע בתוך התעלה. אלה שקרובים יותר לפתח נכנסים מהר לעמדה, כי בכל זאת שתי שכבות שקיות חול מלמעלה מוסיפות משהו במקרה של פגיעה ישירה. אלא סבו נשאר בחוץ, כי הוא די מרוחק מהפתח ולא מספיק עוד להיכנס. הזמן רץ - בין יציאה לנפילה יש לנו רק 10 שניות או פחות. הנה הפצצות מתפזות סביבנו קרוב ברדיוס די קטן. אחת פוגעת בדופן ליד ראשו של סבו מפזרת רסיסים גם לתוך קטע התעלה. כל הדופן מתמוטט. אחרי שהעשן מתפזר נראה סבו מכוסה עפר לא תנועה, נשען כמו קודם ליד דופן התעלה. אנו חופרים באצבעות, מוציאים אותו מהמפולת כולו שותת דם. ללא הכרה ומנוקב רסיסים לרחב בחלק הגוף העליון. בראשו נפער פתח ענק ומדמם. משכיבים אותו מיד על אלונקה ומביאים בריצה אל בונקר המרפאה. הכל בס"ך 60 מטר בקו אוויר. דרך מערך התעלות ההליכה מתארכת אין אפשרות לעלות אל השטח פתוח, כי הדבר יעורר מיד תגובת הסורים. 4 בחורים סוחבים את האלונקה אלא הכל כבר מאוחר, סבו כבר איננו. קרבן מלחמה שני מתוך אנשי הקיבוץ. בלילה אנו שוב חופרים קבר טרי בחלקה החדשה ליד הגדר ומטמינים שם גופתו. מניחים כמה פרחי בר על תלולית האדמה השחורה. פרחים, שהוצא אהב, "יבש, הגדיר וסידר באוסף מרשים בחדרו עוד לפני פרוץ המלחמה. בשבתות מסתובב בשדות והגבעות סביב ומביא מיני מינים שונים ומשונים אל חדרו. כעת הוא שוכב לו שם בשלווה בין הפרחים היפים!

*

עם בוא הלילה אני מחליט להעביר את חפצי האישיים, מתוך מקלט השינה המערבי ביותר ליד הים, שהועד רק לשינת לילה, אל המגדל. בדיוק הספקתי לסדר לי מיטה, סדין וכרית, כפי שראוי לאדם זהנה התחילה המלחמה. מאז לא יצא לי אפילו פעם לקוץ שם ולראות מה הולך. במהלך היום לא ניתן להסתובב חופשי בחצות. בגלל קירבת הים גם כל התעלות בסביבה נחפרו רדודות ביותר - בקושי

לנשימה, הכל אפוף עשן, אבק שריפה, עצים וחפצים בוערים או שרופים. בכל זאת מצב הרוח עדיין לא יורד. אספקה ונשק יש לנו מספיק וגם מתחדשים כל לילה. סירת המנוע מבצעת גיחות לילה מחושך עד אור ראשון. בלילות חושך אנו זוחלים עד מחסן המזון הצמוד אל מה שהיה חדר אוכל ומביאים משם מיני מתיקה וריבות אמריקאיות משובחות. משהו - משהו! מעדן מלאכים! מנות קרב אמריקאיות מביאים לנו כל לילה מהערך ובהן תיבות גדושות כל טוב, בעיקר שוקולד בחפיות קטנטנות, סוכריות מציצה ומסטיקים. מגיעות גם קופסאות ה-"בולביף" המרובעות, עם ציור פרה, מצידות מפתח לפתיחה. לחם לא ראינו כבר שבוע ושכחנו איך בכלל נראה. במקומות אוכלים ביסקויטים ומציות כחלק ממנות הקרב. מים לא חסרים, כי ליד הגדר בדרום הרי זורם הנחל. אך מי המעין עצמו סגרנו בזמנו בחלקם והם ממלאים את מיכלים גדולים ליד המחנה. בנוסף כל לילה מגיעות אלינו גם קופסאות שתיה מהחוף שממול. אוכל מבושל שבוע לא ראינו. המטבח עם כל כליו הרוס, בתוך המקלטים אסור לבשל. אנו מתקיימים על מנות קרב, חפיות חלבה וחבילות גבינה צהובה. וגם הקפה מחזיק אותנו ערניים יומם ולילה.

שוב נחתות פצצות מרגמה ככל אתחלה של הפגזה כבדה. פגזים מתפוצצים ישירות על סוללת האבנים שהערמנו סביב קומת הקרקע במגדל. אל הקומות העליונות אף אחד כמעט לא עולה. סתמנו את כל פתחי הירי לצד מזרח באבנים ונשקי חול, כדי שפגזים או רסיסים לא יחדרו משם. לעתים עדיין מישוה מנסה לחטוף שם תנומה אלא כל פגז על הקיר מורגש בפנים כרעידת אדמה. בחוץ - רעש איום ורק אוזניות מכשיר הקשר מצילות אותי מחרשות מוחלטת.

פגז בודד חודר מבעד חומת בית הגנרטור ומצית חבית דלק מלאי בפנים. להבות ענק עולות שמימה. עשן כבד של דלק שרוף מתפשט אל כל הסביבה. רוח מערבית חזקה דוחפת את לשונות האש אל הריסות צריפי המחנה. הכל בוער בסערה, כל גגת פתי החמין המרוסקים ומסים מהחום. טיפות מתכת הרוותחת מתפזרות לכל עבר תוך פיצוצים עזים ומדליקים מה שעוד נותר. האש חודרת דרך חלונות הקיר המערבי גם אל קומות המגדל. אנו עולים מעלה בסולם הצר במאמץ לכבות: הסדינים והמזרונים הבערות מושלכים מיד החוצה. מכבים פינה, אך האש עוברת אל פינה אחרת. ספרים, בגדים, הכל

בוער. בחוץ כל המחנה אפוף אש, להבות ועשן סמיך. לא רואים יותר ממטר. מעבר לדלת המשוריינת כל עמל כפינו נשרף ואין מושיע. אין במה לכבות, אין כבר גם מה לכבות. הכל הרוס, מנותץ, מרוסק, שרוף, מעלה עשן... תוך שעה קלה האש דועכת מעצמה והעשן מתפזר אט-אט. הצרורות הפצצות והפגזים לא חדלים לנחות. נדלקת לנו מיד נורת אזהרה אדומה בראש יתכן וכעת ינסו שוב לנסות ולהסתער.

הוראות קצרות מועברות מיד ברשת הפנימית. הקווים רובם תקינים. פה ושם עמדה לא עונה לסלפון. מעבירים את ההודעות בצעקות, המבחקים הרי לא עולים על עשרות מטרים ספורים. האש לא מתפשטת ממש אל העמדות, כי אין בחוץ

כבר מה שיבער. רק העשן מפריע לראות. גצים לזהטים עפים עדיין למעלה ומדליקים גם את העשבייה הסבוכה ליד לגדר התיל. האש תוקפת עכשיו גם עצים ממזרח ל- "פילבוקס", מטפסת מהר למעלה גם אל עמדות הצבא הסורי. בעין חופשית ניתן לראות חיילים מזנקים מהחפירות ומנסים לכבות את הלהבות בעזרת חולצות וענפים. כעת תורנו לפתוח באש על כל מה ששם זו! בהזדמנות זו מתפוצצים גם כמה מוקשים בשטח המת מה שגורם אצלם למהומה רבתי, כי הכל נראה כהתחלת הפגזה שלנו עליהם.

*

אך מה הטרטור מונטוני החלש שהולך ומתחזק בשמיים למעלה הבא הפעם מאחורינו, מכיוון מערב? הרעש המשונה הולך וגובר מתוך תימרות העשן הסמיך מופיעים כצלליות שלושה מטוסי ענק הטסים צמוד, עוברים מעלינו לאט ומתקרבים אל רכס ההר, בגובה רב את המבנה המפורסם של מטוסי B17 אנו כבר מכירים ממלחמת העולם שניה. הם עוברים בטיסה איטית מעל ההרים ומסתובבים בקשת רחבה הפעם ממש ממול, מצפון לדרום, בקו ישיר אל עמדות הסורים שעל הרכס, בגובה של קילומטר. רואים מלמטה איך תריסי המטען נפתחים ופצצות כביצים ענקיות נחתות על מערך הצפוף של האויב, החל בנקודה הצפונית ליד כפר דרבשייה, דרך קו כפר ג'לבינה שלמעלה וחירבת דורג'את בדרום ועד הכפרים שבקרבת גשר בנות-יעקב. סיבוב נוסף והם טסים כעת מדרום לצפון. עוד גשם של פצצות גדולות ניתח מהשמיים. שלישיית ה"מבצרים המעופפים" מתרחקת. שקט מוחלט. לא ירייה בודדת, לא כדור, לא פגז, לא פצצה. כולנו ממתנים-דרוכים בתוך העמדות לבאות. שקט...

*

מפקדת המרחב מודיעה ברשת האלחוט על הכרזת הפסקת אש מיידית לפי בקשת הסורים. בערב נפסקת גם האש ביתר הגזרות של החזית, גם בצפון. אנו יוצאים בזהירות לשטח, מי יודע, אולי השקט זמני וקרוב היריות יתחדש. אך נראה, כי האויב למד לקח וראה עם מי יש לו עסק. גם לסורים עשרות נפגעים בתוך עמדותיהם למעלה, חלקם פזורים כבר 10 ימים בשדות המוקשים לאורך הגדר. סרחון רקב הגופות מגיע אלינו עם כל משב רוח קל ממזרח.

*

למחרת בבוקר מתקרבת קבוצת אנשים מכיוון הבית השחור ממזרח. הם יורדים בשביל הצר ונזהרים מהמוקשים שנשארו בשטח. אחד מהם נושא דגל לבן. השומרים נותנים להם להתקרב אל גדר התיל עד פתח המעבר. מיכאל ומנצ'ו אחיו ניגשים אליהם, שניהם דוברי ערבית. משא ומתן קצר והם חוזרים למפקדה. המא"ז מוזמן לבקר אצלם למעלה להמשך משא ומתן שנקבע לשעה 1700. שני קצינים עם דגל לבן ממתנים כמה זמן לפני שעה זו ליד הפתח. גם אנשינו נזהרים מהמוקשים, אך נראה כי השביל נקי. פעמים רבות לפני פרוץ הקרבות עלינו בשביל הזה אל הבית השחור למעלה לכוס קפה מהביל בכוסיות הקטנות שהגישו השכנים הערבים שהתגוררו בסביבה. הם יורדו גם עם עדרם

אלינו עד לים והיחסים איתם תמיד התנהלו על מי מנוחות. לעתים מכרו בזיל גם פירות וירקות טריים מגידולי הסביבה, גם כבשים לשחיטה.

אנשינו עולים אל מרומי הבית השחור, כמובן חמושים. מיכאל נושא אקדחו הגדול קולט 45 מנצ' סוחב רובה צ'כי חדש. למעלה ליד הבית בצל העצים, ליד כוסיות הקפה וצלוחיות החומס בפיתה, מתחיל משא ומתן. הם רוצים את גופות חיליהם מהשטח, אנחנו את אלה שלנו, שנפלו בקרבות למעלה, לפני 10 ימים. השיחה מתנהלה בצרפתית, השגורה טוב בפי הקצונה הסורית. כולם מדברים בשקט, באדיבות מלווה הזמור קל. קצינים כולם במדים מקיים, ללא כל סממנים של קרבות. מגפיים מצוחצחות, מגולחים למשעי. לא כמונו, הנראים יותר כלוחמי מחתרת, אשר רק לפני דקה יצאו מהמעבות. החיילים שלהם זה סיפור אחר לגמרי: הם שוכבים עדיין בתפירות שליד חומות הבית השחור ובין העצים מבטיהם מפחדים, נשקם דרוך ומכוון עדיין אל מטה. ערמות תרמילי תחמושת בכל.

כולם נפרדים מלאי חיוכים מאוזן עד אוזן וברכות שלום אין ספור. מאחלים לעתיד טוב יותר. שלא תהיה כאן יותר מלחמה. הלואי מהפה אל אזני אלוהים. אך הוא לא היה בסביבה הקרובה בעשרת הימים האחרונים!

למחרת כבר עבדו בשטח צוותים משותפים משני הצבאות. כוחותינו קיבלו את כל גופות אנשי "כרמלי", נפלו בגזרה זו עוד בימי התחלת הקרבות. במתחם הקבוץ אנו מתחילים לבנות את חיינו מחדש ומפנים את הריסות וגרסאות, מסלקים את הגויות מסריחות מלאות תולעים, מקימים שוב צריפים חדשים במקום אלה שנשרפו. בונים מקלחת חדשה. מתרחץ כבר כמו בני-אדם - עם מיים חמים ולא במי מעין קרים כקרח גם בימי הקיץ!

אלא את ההרס שבנפש קשה לנקות, לשחזר ולבנות מחדש. ראינו די דם תזועות, הרגשנו כאפסים מול הזוועות ונבעתנו מיכולתו של אדם להרוס ולהרוג במחיר יד והרג עין. האם נוכל להתגבר על שוויון הנפש שהשתלט פה לאחרונה אל כל מה שלא נוגע לנו ישירות? על האי-איכפתיות אל כל מה נעשה מסביב ולא ממש קשור לחיינו של היום-יום? לא היו פה עד כה פורשים או עריקים המקו. אלא אך זרק מרי נפש וקטני אמונה שמתגלים בלחץ הנסיבות. האדם הוא בסך הכל רק אדם. לא כל אחד עומד בטראומה ונאלץ להיות גיבור החי תחת לחץ מראי במשך זמן רב. היו גם מקרים של חוסר יכולת לבצע משימה בגלל פחד מוות ושאיפה לחיים, גם ניסיונות קלים של השתמטות מהוראות או מילוי תפקיד בגלל חוסר רצון לטרוח עבור האחרים. התגלו גם מפקדי עמדה, שלפני פרוץ הקרבות דיברו גבוהות, אך תוך היריות נשכחו על ריצפה מחוסרי כל יכולת לתפקד ופיקודיהם נאלצו לקחת יחמה בידיים ולסלקם בבושט מהמקום. אך היו גם בנות, אשר באומץ לב כל יתאגד העמידו את מפקדן מיבב בפינת וחילקו פקודות אש ללוחמים.

את שלשת הקברים הרעננים הקפנו ביבוע שרשרת מחוברת בארבע פינות אל
פצצות מטוס 50 קילו שרוקנו מתכנן ההרסני בביקורם הראשון של אנשי ההנדסה
שבאו מהעזרף, עם שוך הקרבות, הם פירקו לנו את האנדרטה היפה שהקמנו
ולקחו לנו את כל עשרות נפילי הפצצות שהערמנו ליד חוף הים.

*

כעבור חודשים ספורים השטח הוכרז כמפורז. אותנו החזירו לנקודת שממנה
התחלנו - מחנה העצמאות ליד כפר-סבא, כי הרי מתוך 400 הדונמים שעיבדנו
בדרדרה, נשארו כשרים לחקלאות רק עשרות. היתר נשארו כשדות מוקשים. חלקם
- עד עצם היום זה והם ממשיכים גם לגבות קורבנות, גם בשעה שיחידות ההנדסה
של הצבא התחילו בפירוקם.

*

בסתו 1949 הועלינו להתיישבות מחדש על שטח גבעות, שוב ליד גבולות
המדינה (הקו הירוק) 2 ק"מ צפונית לקלקיליה, עיר פורעים נודעת לשמצה.

- * - * -

